

Lan Hải Xuân Cảnh (*Paphiopedilum canhui*)

Trong buổi họp mặt với các anh chị em thuộc Câu lạc bộ Tràng An chiều ngày 29-3-10, khi nghe anh Chu Xuân Cảnh có một cây lan hải rất nhỏ có lẽ chưa từng xuất hiện tại Việt Nam, chúng tôi vội vàng hủy bỏ chuyến đi thăm Hồ Ba Bể tại Bắc Cạn để khỏi ân hận bỏ lỡ một dịp may hiếm có.

Ngày hôm sau, mới 6:30 sáng anh Cảnh đã tới đón tôi ở khách sạn để tới thăm vườn lan của anh tại 265 Thanh Nhân, quận Hai Bà Trưng, Hà Nội. Diện tích vườn lan của anh tuy hơi nhỏ nhưng cũng là một sự hiếm có trong thành phố giá một tấc đất đắt như là một tấc vàng. Trong đám hoa lan, lớp treo trên cành cây khô, lớp trồng trong chậu, anh lấy ra một chiếc chậu bằng đất nung bề ngang chừng 12 phân, trong đó có một khóm lan hải rất nhỏ chừng 3-4 cây mọc chung với vài mầm non của một giống *Dendrobium* nào đó.

Đóa lan hải này rất nhỏ, nhưng nếu chỉ nhìn vào tấm ảnh này chúng ta không thể nào hình dung ra được cây an to nhỏ ra sao. Nếu so kích thước bông lan hải mới này với hoa lan hải *Paphiopedilum hirsutissimum* thấy nó khá nhỏ, nhưng trong tấm ảnh chúng tôi cầm chậu lan chụp chung với anh Cảnh, chúng ta mới thấy rõ sự nhỏ bé của đóa lan hải này.

Thật nhìn chúng tôi có cảm giác đã thấy cây lan này ở đâu. Về hình dáng và màu sắc nó hơi có một chút dáng dấp của cây *Paphiopedilum malipoense* var. *hiepii*. Nhưng có sự khác biệt rất rõ ràng về kích thước của hoa lá và màu sắc. Bông lan hài mới chỉ nhỏ bằng cánh hoa của bông lan hài Hiệp. Cánh hoa của bông lan mới mỏng mảnh, trong suốt và màu sắc tươi đẹp hơn. Túi hoa (pouch) nhỏ hơn, trái lại bộ phận nhị hoa (staminode) rất lớn gần bằng túi hoa. Nó còn nhỏ hơn cây *Paphiopedilum helenae* nữa, nhưng tiếc rằng không thể chụp chung để dễ bề so sánh vì cây *Paph. helenae* nở hoa vào tháng 9-10 mà cây lan mới lại nở vào tháng 3-4. Có lẽ nó còn nhỏ hơn cây *Paph. thaianum* của Thái Lan cũng được coi là bông lan hài rất nhỏ .

Ảnh: Parksideorchids

Ảnh: Bùi Xuân Đáng

Ảnh: Đỗ Khắc Tài

Không còn nghi ngờ gì nữa, đây là một giống lan hài mới của quê hương, một mặt tôi gửi một số hình ảnh cho các khoa học gia ngoại quốc như Leonid Averyanov (Nga), Olaf Gruss (Đức), Harold Koopowitz, Norito Hasegawa (Hoa Kỳ), Karel Petrzela (Tiệp) và Malcolm Perry (Anh) mặt khác điện thoại cho giáo sư Phan Kế Lộc, một nhà khoa học vẫn thường sát cánh với Leonid Averyanov trong các chuyến khảo sát tại VN, để thu thập mẫu hoa và các chi tiết cần thiết trước khi hoa tàn vì anh Chu Xuân Cảnh cho biết đóa hoa này đã nở khoảng 2 tuần lễ trước.

Sau đó nghĩ đến những chuyện đã xảy ra trong quá khứ cho cây *Paphiopedilum vietnamense* (xin xem bài trên trang www.hoalanvietnam.org), tôi quyết định nhờ giáo sư Leonid Averyanov (Nga) và giáo sư Phan Kế Lộc với 2 đề nghị:

1. Không nêu rõ địa danh, tọa độ để bảo vệ cây lan, đề phòng chuyện cũ đã xảy ra cho cây *Paphiopedilum helenae* tại Cao Bằng năm 1996. Chỉ 2 tuần lễ sau khi công bố, bọn con buôn quốc tế đã thuê người đến tận nơi vơ vét sạch sành sanh và việc này lại tái diễn với cây *Phragmipedium kovachii* tại Peru vào năm 2001.

2. Dùng tên anh Chu Xuân Cảnh đặt tên cho cây lan để giải tỏa mối tự hiềm sẵn có giữa giới sưu tầm lan và khoa học gia, bởi vì một đôi khi các khoa gia không hiểu vì lý do gì lại đặt tên cây lan cho một người khác, thay vì đặt tên cây để vinh danh người đã tìm ra.

Trong bản thảo gửi ngày 14-4-2010 để chứng minh việc công bố này, chúng tôi miễn nguyện vì giáo sư Leonid Averyanov đã đáp ứng cả 2 đề nghị kể trên. Còn về tên Việt tôi bàn với giáo sư Phan Kế Lộc và anh Chu Xuân Cảnh đặt tên là lan hài Xuân Cảnh có lẽ hay hơn là lan hài Cảnh Hi gọi theo phiên âm.

Trong khi đó vài khoa học gia trên thế giới vẫn còn nghi ngờ đó là một cây lan lai giống. Việc này giáo sư Leonid Averyanov và Olaf Gruss đã minh định rõ ràng trong bản thảo bản tường trình hiện đã đăng trên trang Web www.hoalanvietnam.org và sẽ chính thức xuất hiện trên tờ Orchids của hội Hoa lan Hoa Kỳ vào tháng 5 này và trên nhiều tờ báo về hoa lan với các ngôn ngữ khác nhau như tờ “Germany Orchidée” của Đức và “Japanese Orchid magazine” của Nhật.

Hoa lan Việt Nam rất phong phú, sau những lần về thăm quê hương để tìm tài hình ảnh, tư liệu qua những người cùng một thú vui, cũng như tiếp xúc với các nhà khoa học Việt Nam và tham khảo với các khoa học gia ngoại quốc, chúng tôi đã kiểm kê được 164 loài (genera) và 1109 giống (species) với đầy đủ tên khoa học, hình ảnh, lời mô tả và nơi mọc của các cây lan này.

Việc sưu tầm, nghiên cứu này khởi sự vào năm 2005 và tạm hoàn thành vào năm 2007 và tiếp tục bổ chính cho tới ngày nay. Vì tài liệu quá lớn không thể in ấn thành sách, và lại chúng tôi chỉ muốn hiến dâng cho quê hương và các bạn yêu lan một chút lòng thành, cho nên những ai muốn biết thêm chi tiết xin hãy vào xem mục “Lan Rừng Việt Nam từ A-Z”, trên trang www.hoalanvietnam.org hoặc tới tham dự buổi triển lãm và thuyết trình của Hội Hoa Lan Việt Nam tại Westminster Mall vào những ngày 8-9-10 tháng 2 năm 2013 sắp tới.

Bùi Xuân Đáng